

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาความสามารถในการคิด เป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของการจัดการศึกษาใน
ยุคปัจจุบัน เพราะความสามารถในการคิดช่วยให้ผู้เรียนสามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ
และเป็นเครื่องมือสำหรับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องได้ด้วยตนเอง ดังที่ ประสาร มาลากุล
๘ อรรถยา (2533) ได้กล่าวไว้ว่า

. . . โลกของเรากู่วันนี้มีวิวัฒนาการก้าวหน้าทั้งในด้านความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ
มากมาย ทำให้มีปัญหาและความต้องการใหม่ ๆ เกิดขึ้นตลอดเวลาในชีวิต วิธีการ
แก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ใช้ในปัจจุบันอาจไม่ได้ผลหรือล้าสมัยสำหรับวันพรุ่งนี้ ในสภาพการณ์
ดังกล่าว ทำให้เกิดความจำเป็นอย่างยิ่งที่มนุษย์จะต้องมีความสามารถในการคิด เพื่อ
ดำรงชีวิตและแก้ปัญหาที่สลับซับซ้อนและหลากหลาย การพัฒนาความสามารถในการคิด
ซึ่งไม่อาจเป็นผลพลอยได้จากการลองผิดลองถูกหรือปล่อยให้ไปตามธรรมชาติ บุคคล
จะต้องสามารถประมวลและสรุปข้อมูล คิดวิเคราะห์วิจารณ์ จับประเด็นปัญหา เลือกและ
ตัดสินใจ และคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่นำไปสู่การคิดเป็น ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการ-
การแก้ปัญหา . . .

วงการศึกษานปัจจุบันนักการศึกษาทั่วทุกมุมโลกต่างให้ความสำคัญ และเห็นความ
จำเป็นที่จะพัฒนาหรือส่งเสริมความสามารถในการคิดให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียน
สามารถใช้ความสามารถในการคิดได้อย่างแท้จริง ดังที่ Taba (1971) ได้กล่าวไว้ว่า
นักการศึกษาจะต้องคำนึงถึงอยู่เสมอว่า ภารกิจที่แท้จริงของโรงเรียน คือ การสอนให้
นักเรียนคิดเป็น และ Layton (1979) กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้และความสามารถทาง
การคิดมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ การเรียนที่ดีต้องอาศัยความคิดที่มีคุณภาพ หรืออาจ
กล่าวได้ว่า ความสามารถในการคิดเป็นความสำคัญอันดับแรกต่อความสำเร็จของนักเรียน
ในชั้นต้น

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นทักษะการคิดประเภทหนึ่ง (Davis and Rimm, 1994) ที่มีความสำคัญและเป็นคุณลักษณะของผู้เรียน ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาในยุคปัจจุบัน ดังที่ Norris (1985) และ Bodi (1988) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้ว่า

... การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นการคิดที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้ในการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบนำไปสู่ข้อสรุปและการตัดสินใจที่สมเหตุสมผล การคิดอย่างมีวิจารณญาณ จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและเป็นสิทธิอันชอบธรรมของผู้เรียนที่จะได้รับการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยถือว่าเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการจัดการศึกษาและเป็นเครื่องหมายของบุคคลที่ได้รับการศึกษา . . .

Skinner (1976) ได้กล่าวถึงนโยบายทางการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้อย่างชัดเจนว่า การพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นนโยบายหลักของการศึกษา และโรงเรียนทั้งหลายไม่ว่าจะมีปรัชญาในแนวคิด จำเป็นต้องเน้นจุดมุ่งหมายในเรื่องนี้ เพราะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นพื้นฐานสำคัญของวัตถุประสงค์ทางการศึกษาอื่น ๆ

ถึงแม้ว่า ในวงการศึกษามองเห็นความสำคัญและพยายามที่จะพัฒนารูปแบบการสอนเพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดในลักษณะต่าง ๆ กัน แต่การสอนให้เกิดความสามารถในการคิดได้ประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ มากมาย ดังที่ Joyce (1985) ได้อธิบายถึงความยากลำบากในการสอนทักษะการคิดว่า การสอนทักษะการคิดจะต้องใช้วิธีการที่แตกต่างจากวิชาอื่น ๆ แต่ครูในโรงเรียนส่วนมากยังคงใช้วิธีสอนโดยการท่องจำ ซึ่งเป็นวิธีการแบบเก่าที่ครุคุ้นเคยจนเกิดความเคยชินและคิดว่าเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ Adams (1979) ที่มีความเห็นว่า การสอนแบบเก่าทำให้นักเรียนไม่สามารถแก้ปัญหาได้ เพราะเวลาเรียนที่ใช้ในห้องเรียนส่วนมากจะใช้ในการฟังครูอธิบายมากกว่าคิด และ Beyer (1984) ได้อธิบายให้เห็นถึงองค์ประกอบหลายด้านที่เป็นอุปสรรคต่อการสอนทักษะการคิดให้มีประสิทธิภาพ คือ

1. นักการศึกษามีความเห็นไม่สอดคล้องกันเกี่ยวกับทักษะการคิดที่จะสอน
2. ไม่สามารถอธิบายถึงองค์ประกอบของทักษะการคิดต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน

3. มีความผิดพลาดเกี่ยวกับการสอนที่จะช่วยให้นักเรียนสร้างทักษะการคิด รวมทั้งความผิดพลาดในการเสนอแนะทางปฏิบัติอย่างเป็นระบบของทักษะการคิดที่จะสอนในบริบทที่ต่างกัน

4. พยายามสอนให้ครอบคลุมหลาย ๆ ทักษะการคิดในระยะเวลาสั้น ๆ

5. มีการประเมินความก้าวหน้าของนักเรียนอย่างไม่เหมาะสม

การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาของไทยในปัจจุบัน ได้กำหนดจุดหมายที่มุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียน มีคุณลักษณะที่เกี่ยวกับความสามารถในการคิดไว้ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ชื่อหนึ่งความว่า สามารถวิเคราะห์สาเหตุและเสนอแนะทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัวได้อย่างมีเหตุผล ด้วยทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2532) และมีความคาดหวังให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และทำงานอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้พร้อมที่จะทำประโยชน์กับสังคมตามบทบาทหน้าที่ของตน โดยให้จัดการเรียนการสอนเน้นกระบวนการ ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ ที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน เช่น กระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

ถึงแม้หลักสูตรประถมศึกษา จะได้กำหนดจุดหมายและความคาดหวังเอาไว้อย่างชัดเจนดังกล่าวแล้วก็ตาม แต่ครูผู้สอนส่วนใหญ่ยังคงเน้นการสอนให้เด็กท่องจำ การสอบก็มุ่งวัดเนื้อหาวิชาที่สอน โดยวัดสมรรถภาพเป็นด้าน ๆ ในแต่ละวิชา (กรมวิชาการ, 2533 อ้างถึงในชาลิณี เลี่ยมศรี, 2536) สอดคล้องกับทฤษฎี ขัมมณี (2533) ที่ได้กล่าวไว้ว่า

. . . จุดประสงค์หลักของการศึกษาก็คือ การสอนให้ผู้เรียนคิดเป็น แต่ก็เป็นที่น่าแปลกใจว่า ไม่ว่าเราจะเข้าไปในห้องเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาหรืออุดมศึกษาใด ๆ ก็ตาม เรามักจะไม่ค่อยได้เห็นปรากฏการณ์ของการสอน "การคิด" ถึงแม้ว่าจะได้มีการนำเอาวิธีการสอนแบบต่าง ๆ หลายแบบมาใช้กันอย่างแพร่หลาย จึงทำให้การพัฒนาความสามารถทางการคิดให้แก่ผู้เรียน ไม่ได้ผลเป็นที่น่าพอใจเท่าที่ควร ซึ่งสาเหตุหนึ่งอาจเนื่องมาจาก การที่ครูไม่มีความเข้าใจอย่างเพียงพอในเรื่องของ "การคิด" ครูอาจไม่ทราบวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเสริมสร้างการคิด เนื่องจากกระบวนการคิดเป็นสิ่งนามธรรมที่มีความซับซ้อนคลุมเครือ มองไม่เห็นได้ชัดเจน จึงยากแก่การสอนให้กระจ่างและได้ผล . . .

การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นความสามารถทางสติปัญญาอย่างหนึ่งที่มีองค์ประกอบเป็นทักษะการคิดหลายอย่าง ทั้งขึ้นอยู่กับนิยามและความเชื่อพื้นฐานของแต่ละแนวความคิด สอดคล้องกับ Harzano และคนอื่น ๆ (1988) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นกระบวนการคิดที่มีความซับซ้อน ประกอบด้วยทักษะการคิดหลายอย่าง ซึ่งนักการศึกษาที่ได้เสนอแนะแนวคิดไว้สอดคล้องกันว่า การตัดสินใจเป็นทักษะการคิดอีกประเภทหนึ่งที่เป็นองค์ประกอบย่อยของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ได้แก่ Shaver (1977) Ennis (1985) Munro และ Slater (1985) Lipman (1988) และจรัส สุวดี (2534) ดังที่ Moore และ Parker (1986) ได้กล่าวไว้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบในการตัดสินใจที่จะยอมรับหรือปฏิเสธข้ออ้างต่าง ๆ เป็นการตัดสินใจอย่างฉลาดในการเชื่อถือและปฏิบัติ สอดคล้องกับ Ennis (1989) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นการคิดหาเหตุผล คิดแบบไตร่ตรอง เน้นการตัดสินใจว่า อะไรควรเชื่อหรืออะไรควรทำ จากเหตุผลดังกล่าวแสดงว่า การตัดสินใจ เป็นทักษะการคิดที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

✱ การตัดสินใจเป็นความสามารถทางสติปัญญาด้านความรู้ที่สำคัญอย่างหนึ่ง (Eysenck and Keane, 1986) ดังที่กศนา แชนมณี (2533) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการตัดสินใจไว้ว่า

. . . ในสถานการณ์และสภาพปัจจุบัน ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้บุคคลทั้งหลายจำเป็นต้องมีทักษะใน "การคิด" เพื่อที่จะช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุขในสังคมที่ซับซ้อน และเต็มไปด้วยปัญหาต่าง ๆ บุคคลจำเป็นต้องใช้การตัดสินใจอยู่เสมอ และการตัดสินใจที่ดีนั้นก็ต้องใช้ความสามารถในการคิดเป็นพื้นฐาน . . .

นอกจากนี้วารี ธีระจิตร (2534) ยังได้กล่าวถึงความสำคัญของความสามารถในการตัดสินใจที่มีต่อเด็กนักเรียนไว้ว่า

. . . ความสามารถในการตัดสินใจ เป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับเด็กและให้มีทักษะ จนสามารถเลือกตัดสินใจในสิ่งที่สำคัญ และจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตได้อย่างดี และถูกต้อง เพราะเป็นคุณลักษณะที่ติดตัวเด็กไปจนถึงโต การตัดสินใจจะเป็นเครื่องมือ

ที่จะช่วยส่งเสริมให้เด็กสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดีและปลอดภัย เพราะสภาพสังคมในปัจจุบัน เป็นสังคมที่มีสิ่งที่ดีและเลวปะปนกันอยู่ค่อนข้างมาก จำเป็นที่เด็กต้องมีความสามารถในการตัดสินใจเลือกสิ่งที่ดี และมีประโยชน์กับตนเองให้ได้ การดำรงชีวิตของเด็กจะดำเนินไปอย่างไรนั้น ปราศจากข้อวิตกกังวลใด ๆ ได้นั้น ย่อมต้องอาศัยการตัดสินใจที่ถูกต้องและรอบคอบ . . .

ถึงแม้ยอมรับว่า ความสามารถในการตัดสินใจที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนเรา โดยเฉพาะกับเด็กนักเรียนดังกล่าวข้างต้น แต่จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสังเคราะห์กระบวนการของหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) พบว่านักเรียนยังไม่มีความสามารถในด้านการคิดตัดสินใจ และการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล (กรมวิชาการ, 2532 อ้างถึงในชาลิสี เอ็มศรี, 2536) นอกจากนี้ยังพบว่า เด็กนักเรียนในระดับประถมศึกษาบางคน เมื่อเกิดสภาพการณ์ที่เป็นปัญหาขึ้นมาในชีวิตจะไม่กล้าตัดสินใจ มักพึ่งพาให้คนอื่นช่วยในการตัดสินใจ อาจเป็นเพื่อน ครู ผู้ปกครองหรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับตัวเด็ก ในบางสภาพการณ์คนเหล่านั้น อาจไม่ได้รับทราบถึงสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็ก ดังนั้น หากตัวเด็กไม่กล้าหรือขาดความสามารถในการตัดสินใจที่ดี ย่อมส่งผลเสียอย่างยิ่งต่อความสำเร็จหรือย่อมเกิดความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นมาในชีวิตของเด็กได้

นักการศึกษาได้พยายามพัฒนารูปแบบการสอนเพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดให้เกิดแก่ผู้เรียนหลากหลายรูปแบบ การจัดโปรแกรมการสอนเป็นรูปแบบหนึ่งที่นิยมแพร่หลายซึ่ง Nickerson (1984) ได้จำแนกเกี่ยวกับโปรแกรมการสอนที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพการคิดเป็นจุดมุ่งหมายพื้นฐานของการจัดโปรแกรมการสอนออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ คือ โปรแกรมการสอนที่มุ่งเน้นพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียนโดยตรง และโปรแกรมการสอนที่ใช้การสอนการคิดควบคู่ไปกับการสอนเนื้อหาวิชาความรู้ในชั้นเรียนปกติ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแนวคิดพื้นฐานที่นักการศึกษาได้นำมาใช้เป็นหลักการและข้อตกลงเบื้องต้นในการพัฒนาโปรแกรมการสอน แต่โปรแกรมการสอนที่มุ่งฝึกทักษะการคิดให้กับผู้เรียนในระดับประถมศึกษาของไทยนั้นยังมีอยู่น้อยมาก และส่วนใหญ่มักจะเป็นโปรแกรมการสอนที่แยกออกมาฝึกทักษะการคิดโดยเฉพาะไม่เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาในหลักสูตร ซึ่ง Beyer (1984 อ้างถึงใน ปราโมทย์ จันทร์เรือง, 2536) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับโปรแกรมการสอนที่แยกออกมาฝึกทักษะการคิดโดยเฉพาะดังกล่าวว่า อาจจะทำให้ผู้เรียนไม่สามารถเชื่อมโยงกันระหว่างสมรรถภาพการคิดกับเนื้อหา

วิชาได้ สอดคล้องกับ McPeck (อ้างถึงใน Norris and Ennis, 1989) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การฝึกการคิดอย่างมีวิจารณญาณให้ได้ผลและมีประโยชน์สูงสุด ควรเป็นการฝึกการคิดอย่างมีวิจารณญาณไปพร้อมกับเนื้อหาวิชามากกว่าแยกออกมาฝึกโดยเฉพาะ

จากความสำคัญของความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยเฉพาะการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจ ประกอบกับการศึกษาเกี่ยวกับโปรแกรมการสอนที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพการคิดดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเกิดแนวความคิดว่า น่าจะมีการส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจให้เกิดขึ้นแก่นักเรียน โดยจัดอยู่ในรูปแบบของโปรแกรมการสอนอย่างเป็นระบบ เพื่อมุ่งเน้นพัฒนาหรือส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนโดยเฉพาะ โดยใช้การสอนการคิดควบคู่ไปกับการสอนเนื้อหาวิชาในหลักสูตร ดังที่ Beyer และ Backer (1990) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการบูรณาการทักษะการคิดลงในเนื้อหาวิชาของหลักสูตรไว้ว่า การบูรณาการทักษะการคิดลงในเนื้อหาวิชาของหลักสูตร ต้องพิจารณาว่า เนื้อหาวิชาอย่างไรควรใช้ทักษะการคิดใด จึงเหมาะสม เพื่อผู้เรียนจะได้ฝึกทักษะการคิดนั้นจนเกิดความชำนาญ และสามารถถ่ายทอดไปใช้ในวิชาอื่นและในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งเท่าที่ศึกษายังไม่พบงานวิจัยในเรื่องนี้มาก่อน

กลุ่มเป้าหมายเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่มีอายุระหว่าง 11-13 ปี ซึ่งมีช่วงพัฒนาการของการคิดการใช้เหตุผลและการคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นนามธรรมได้แล้ว ตามทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ Piaget (อ้างถึงใน Walai Arunee, 1980) ประกอบกับเป็นนักเรียนที่จะจบการศึกษาภาคบังคับออกไปเผชิญกับสังคมภายนอกที่แตกต่างไปจากที่เด็กเคยสัมผัส บางคนอาจศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น บางคนอาจต้องช่วยผู้ปกครองในการประกอบอาชีพหรือบางคนอาจเข้าสู่ตลาดแรงงาน ดังนั้น เพื่อให้เด็กมีความสามารถในการเผชิญกับสภาพการณ์ที่ต้องใช้การตัดสินใจในการดำรงชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องได้ด้วยตนเอง ผู้วิจัยจึงได้จัดโปรแกรมส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจขึ้น

อนึ่ง เนื่องจากกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เป็นกลุ่มประสบการณ์หนึ่งในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ที่มีจุดประสงค์ เนื้อหา และกิจกรรมที่เหมาะสมและเอื้อต่อการส่งเสริมความสามารถในการคิดให้เกิดขึ้นแก่นักเรียน เพราะเป็นกลุ่มประสบการณ์ที่ว่าด้วยกระบวนการแก้ปัญหาของชีวิตและสังคม มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สภาพปัญหา รู้จักหาทางแก้ปัญหาอย่างมีทักษะ แล้วนำประสบการณ์เหล่านั้นไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยใช้กระบวนการต่าง ๆ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำเนื้อหาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควบคู่ไปกับการสอนการคิด ในโปรแกรมส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจที่จัดขึ้นครั้งนี้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่นักเรียนตามจุดหมายของหลักสูตรที่ได้กำหนดไว้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

สมมติฐานของการวิจัย

ตามที่ Jarolimek (1977) ได้กล่าวไว้ว่า ทักษะเกี่ยวกับการคิดก็เช่นเดียวกับทักษะอื่น ๆ ที่สามารถฝึกปฏิบัติ และประยุกต์ให้เหมาะสมกับระดับของผู้เรียนได้ ซึ่ง Moore และ Parker (1986) กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันว่า การสอนทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณไม่ได้เกิดขึ้นอย่างอัตโนมัติ นักเรียนจะต้องเรียนรู้ในเรื่องทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ฝึกทักษะและพัฒนาจนเกิดความชำนาญ

การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณในระดับประถมศึกษาของไทย เช่น งานวิจัยของสุทศศรี ลิขิตวารมการ (2536) เรื่อง ผลของวิธีสอนแบบอุปนัยที่มีต่อความมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ใช้เวลาในการทดลอง 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 วัน คือ วันจันทร์และวันพุธ วันละ 2 คาบ คาบละ 20 นาที รวมใช้เวลา 32 คาบ ผลการวิจัยพบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนสอบจากแบบวัดความมีวิจารณญาณในการวิเคราะห์ การวินิจฉัย การประเมินค่า และการนำไปใช้ หลังการทดลองของนักเรียนกลุ่มทดลองที่เรียนตามแผนการสอนด้วยวิธีสอน

แบบอุปนัยสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่เรียนตามแผนการสอนของกระทรวงศึกษาธิการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และค่าเฉลี่ยของคะแนนสอบแบบวัดความมีวิจารณญาณ จากข่าวและเหตุการณ์ของนักเรียนกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ.05 และงานวิจัยของนิพล นาสมบูรณ์ (2536) เรื่อง ผลของการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่มีต่อความสามารถในการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งใช้เวลาในการดำเนินการทดลองสอนทั้งสิ้น 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 วัน ๆ ละ 3 คาบ รวมใช้เวลา 48 คาบ ผลการวิจัยพบว่า ความสามารถในการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ได้รับการสอนด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ มีค่าเฉลี่ยของคะแนนที่เพิ่มขึ้น สูงกว่าก่อนการสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

การศึกษาแนวคิด และงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณดังกล่าว พบว่า ถึงแม้จะมีข้อจำกัดในด้านการใช้เวลา แต่ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณก็สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นกับนักเรียนได้ในระดับหนึ่ง โดยการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบที่มีลักษณะเน้นกระบวนการ ซึ่งส่งผลให้ค่าเฉลี่ยของคะแนนความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนหลังการสอน สูงกว่าก่อนการสอน และจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาโปรแกรมการสอนของ วัชรินทร์ สิ้นสภาพพงศ์ (2535) เรื่อง การพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งได้ตั้งสมมติฐานในการวิจัยไว้ว่า ผลสัมฤทธิ์ด้านทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย แต่ละระดับความเข้าใจในการอ่านของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หลังเข้าร่วมโปรแกรมส่งเสริมทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย จะสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ โดยได้กำหนดให้คะแนนเกณฑ์ สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนที่ยังไม่ได้เข้าร่วมโปรแกรมทำแบบทดสอบได้ประมาณ 10 %

โปรแกรมส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจที่จัดขึ้นในครั้งนี้ มีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยดังกล่าว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานของการวิจัยครั้งนี้ว่า

1. คะแนนความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจของนักเรียน หลังเข้าร่วมโปรแกรม สูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรม
2. คะแนนความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจของนักเรียน หลังเข้าร่วมโปรแกรม สูงกว่าเกณฑ์การประเมินหลังเข้าร่วมโปรแกรม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากร เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2538 ของโรงเรียนบ้านชัยใหม่ ในสังกัดกลุ่มโรงเรียนบ้านชัยใหญ่ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ จำนวน 32 คน
2. ระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินการทดลอง รวมทั้งสิ้น 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 วัน (วันจันทร์ วันอังคาร และวันพุธ) หลังเลิกเรียน ช่วงเวลา 15.30-16.30 น. วันละ 1 ชั่วโมง (3 คาบ ๆ ละ 20 นาที) รวมเวลาที่ใช้ทดลอง 24 ชั่วโมง (72 คาบ) และเวลาในการประเมินผล 6 คาบ (2 ชั่วโมง)
3. เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เนื้อหาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) โดยคัดเลือกหน่วยที่ 1 สิ่งที่มีชีวิต หน่วยย่อยที่ 1 ตัวเรา เรื่อง โภชนาการ มนุษย์สัมพันธ์และสิ่งแวดล้อม หน่วยที่ 2 ชีวิตในบ้าน เรื่อง ลักษณะของครอบครัวที่อยู่ดีมีสุข เศรษฐกิจภายในครอบครัวและอิทธิพลของครอบครัวที่มีต่อสังคม หน่วยที่ 3 สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา หน่วยย่อยที่ 1 เรื่อง การดำเนินชีวิตในสังคม และหน่วยที่ 12 ชาวเหตุการณ์ และวันสำคัญ เรื่อง ชาวและเหตุการณ์
4. ตัวแปรที่ศึกษา
 - 4.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่ โปรแกรมส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจ
 - 4.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ คะแนนความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจ

ข้อตกลงเบื้องต้น

นักเรียนทุกคนที่เข้าร่วมโปรแกรมส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจทุกคน มีความสามารถพื้นฐานในการอ่านและเขียนเพียงพอที่จะปฏิบัติตามขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมในโปรแกรมได้

ข้อจำกัดของการวิจัย

ความไม่สมบูรณ์หรือความคลาดเคลื่อนของการวิจัยครั้งนี้ อาจเนื่องมาจากเหตุผลดังต่อไปนี้

1. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยน้อยเกินไป สำหรับการดำเนินกิจกรรมในโปรแกรมส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจ ตามขั้นตอนกระบวนการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ทำให้นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมได้ไม่เต็มที่
2. ไม่สามารถควบคุมการขาดเรียนของนักเรียนที่เข้าร่วมโปรแกรมได้ การขาดเรียนนี้อาจมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ที่ได้รับและคะแนนความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจของนักเรียน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจ หมายถึง การพิจารณาไตร่ตรองด้วยเหตุผลอย่างรอบคอบเกี่ยวกับสภาพการณ์หรือเรื่องราวที่ปรากฏ โดยการผสมผสานทั้งข้อมูลด้านตนเอง ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม และด้านวิชาการ มาเป็นเหตุผลประกอบการพิจารณาในการเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด จากทางเลือกหลายทางเพื่อนำไปสู่การบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

ข้อมูลด้านตนเอง หมายถึง การรู้จักตนเองอย่างถ่องแท้ โดยการพิจารณาความพร้อมของตนเองในด้านต่าง ๆ ได้แก่ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคม สุขภาพ ความรู้ ความถนัด ทักษะ วิสัยทัศน์

ข้อมูลด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การพิจารณาถึงชุมชน สิ่งอื่น ๆ นอกเหนือจากตนเอง ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางสังคมส่วนรวม เช่น คุณธรรม ศีลธรรมจรรยา ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม สภาพแวดล้อมของชุมชนและภูมิประเทศ

ข้อมูลด้านวิชาการ หมายถึง ข้อมูลและความรู้ทางเนื้อหาวิชาต่าง ๆ บทเรียนในหลักสูตร สถิติและความรู้เชิงวิทยาศาสตร์

กระบวนการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล หมายถึง ลำดับขั้นตอนในการตัดสินใจที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมา จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจของผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษา ด้านธุรกิจ และด้านจิตวิทยา แล้วนำจุดเด่นของแต่ละแนวคิดผสมผสานกับแนวคิดการคิดเป็นของ โทวิก วรนิทัศน์ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้และขั้นตอนการดำเนินงาน ในโปรแกรมส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนการคิด 6 ขั้นตอน ได้แก่ รับผิดชอบต่อและกำหนดปัญหา กำหนดทางเลือกและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ประเมินทางเลือก เลือกทางเลือกที่ดีที่สุด วางแผนและปฏิบัติตามการตัดสินใจ และประเมินผลการตัดสินใจ

รับผิดชอบต่อและกำหนดปัญหา คือ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพการณ์ หรือเรื่องราวที่ปรากฏให้ชัดเจนว่า ปัญหาคืออะไร สาเหตุของปัญหาเกิดจากอะไร อะไรคือสิ่งที่ต้องตัดสินใจ จุดมุ่งหมายในการตัดสินใจคืออะไร

กำหนดทางเลือกและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง คือ การบอกถึงวิธีการหรือแนวทางหลากหลายที่จะนำมาตอบคำถามในการแก้ไขปัญหา และรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพการณ์หรือเรื่องราวที่ปรากฏ โดยการรวบรวมทั้งข้อมูลด้านตนเอง ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม และด้านวิชาการ เพื่อใช้เป็นข้อมูลหรือความรู้พื้นฐานประกอบการพิจารณาในแต่ละทางเลือกที่กำหนดไว้

ประเมินทางเลือก คือ การพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบถึงผลที่จะเกิดขึ้นตามมาทั้งผลดีหรือผลเสียและความเป็นไปได้ในการปฏิบัติของแต่ละทางเลือก แล้วจัดอันดับความสำคัญของทางเลือก

เลือกทางเลือกที่ดีที่สุด คือ การตัดสินใจในการเลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่ง ที่พิจารณาแล้วเห็นว่า จะมีผลดีหรือตรงกับจุดมุ่งหมายมากที่สุดที่จะเป็นไปได้ โดยการผสมผสานทั้งข้อมูลด้านตนเอง ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม และด้านวิชาการ มาเป็นเหตุผลประกอบการพิจารณาในการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด

วางแผนและปฏิบัติตามการตัดสินใจ คือ การกำหนดลำดับขั้นตอนหรือหลักในการดำเนินการให้ชัดเจน ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติจริงตามทางเลือกที่ได้เลือกไว้แล้วนั้น เมื่อลงมือปฏิบัติแล้ว จะต้องรับผิดชอบผลที่จะเกิดขึ้นตามมาอันเกิดจากการปฏิบัตินั้นด้วย

ประเมินผลการตัดสินใจ คือ การพิจารณาตรวจสอบทั้งแผนการปฏิบัติตามการตัดสินใจที่วางไว้ และผลที่ได้รับอันเกิดจากการปฏิบัติตามแผนนั้นว่า บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ เพียงใด มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง ถ้าหากไม่บรรลุผล สามารถย้อนกลับไปพิจารณากระบวนการซ้ำรอยเดิมในขั้นตอนใดก็ได้ และควรให้การเสริมแรงทางบวกกับตนเอง ด้วยทุกครั้งเมื่อถึงขั้นสุดท้ายนี้

โปรแกรมส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจ
หมายถึง รายละเอียดของแนวทางการจัดประสบการณ์การเรียนรู้การสอน ที่มีการวางแผน
อย่างเป็นระบบตามลำดับขั้นตอน เพื่อมุ่งเน้นให้นักเรียนเกิดความสามารถในการคิดอย่าง-
มีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจโดยเฉพาะ โดยใช้กระบวนการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล มี-
ลักษณะเป็นการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร นอกเวลาเรียนปกติ

การพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการ
ตัดสินใจ หมายถึง การสร้างโปรแกรมส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
ด้านการตัดสินใจ ประกอบด้วย กำหนดเป้าหมายของโปรแกรม กำหนดลักษณะของโปรแกรม
กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกนักเรียนเข้าร่วมโปรแกรม การจัดการเรียนการสอน และการ-
ประเมินผลโปรแกรม แล้วดำเนินการตามขั้นตอนของโปรแกรม นำผลที่ได้จากการประเมิน
ผลโปรแกรม มาปรับปรุงโปรแกรมไว้ใช้ต่อไป

แบบทดสอบความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจ หมายถึง
แบบทดสอบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อใช้วัดความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัด-
สินใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทั้งก่อนและหลังเข้าร่วมโปรแกรมส่งเสริมความ-
สามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจ

แบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียน หมายถึง แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น-
เพื่อใช้ในการถามความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หลังเข้าร่วมโปรแกรม-
ส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจ เกี่ยวกับการจัดกิจกรรม-
ในโปรแกรม

เกณฑ์การประเมินหลังเข้าร่วมโปรแกรม หมายถึง คะแนนที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น-
เพื่อประเมินความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจของนักเรียน หลัง-
เข้าร่วมโปรแกรมส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจ โดย-
กำหนดให้คะแนนเกณฑ์สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ทำแบบทดสอบ
ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจ ก่อนเข้าร่วมโปรแกรมร้อยละ 20

กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต หมายถึง กลุ่มประสบการณ์หนึ่งในหลักสูตร
ประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ที่กล่าวถึงความต้องการของ
มนุษย์ในด้านต่าง ๆ ตลอดจนกระบวนการแก้ปัญหาของชีวิตและสังคม เพื่อการดำรงอยู่และ
สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข

เนื้อหา หมายถึง เนื้อหาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นประถมศึกษา
ปีที่ 6 ของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) หน่วยที่ 1
สิ่งที่มีชีวิต หน่วยย่อยที่ 1 ตัวเรา เรื่อง โภชนาการ มนุษย์สัมพันธ์และสิ่งแวดล้อม หน่วย
ที่ 2 ชีวิตในบ้าน เรื่อง ลักษณะของครอบครัวที่อยู่ดีมีสุข เศรษฐกิจภายในครอบครัวและ
อิทธิพลของครอบครัวที่มีต่อสังคม หน่วยที่ 3 สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา หน่วยย่อยที่ 1 เรื่อง
การดำเนินชีวิตในสังคม และหน่วยที่ 12 ข่าวดุเหตุการณ์และวันสำคัญ เรื่อง ข่าวดูและ
เหตุการณ์

นักเรียน หมายถึง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2538 ของ
โรงเรียนบ้านซับใหม่ ในสังกัดกลุ่มโรงเรียนบ้านซับใหญ่ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด-
ชัยภูมิ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. โปรแกรมส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจ
และตัวอย่างแผนการจัดกิจกรรมที่ใช้ในโปรแกรม ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ครูผู้สอนในระดับ-
ประถมศึกษา สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมหรือพัฒนาความสามารถในการ-
คิดอย่างมีวิจารณญาณด้านการตัดสินใจ ให้เกิดขึ้นกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยดัด-
แปลงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์และความพร้อมของโรงเรียนนั้น ๆ ได้
2. เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมี-
วิจารณญาณด้านอื่น ๆ สำหรับนักเรียนในระดับชั้นอื่น ๆ
3. เพื่อเป็นการกระตุ้นความสนใจและความตื่นตัวในการศึกษาวิจัย หรือการจัด
กิจกรรมการเรียนการสอนเกี่ยวกับการส่งเสริมหรือพัฒนาความสามารถทางการคิด ในวง-
การศึกษาของไทยในทุกๆระดับให้กว้างขวางยิ่งขึ้น